

Planbureau voor de Leefomgeving

©DroneartN_co

Landbouw en landelijk gebied in transformatie

Themadag Landelijk Vastgoed, Leusden 2026

Dr. Daan Boezeman

Grote opgaven in een beperkte ruimte

- > Opgaven
  - Natuur, water, klimaatadaptatie
  - Internationale richtlijnen
  - Ruimte wonen, werken en energie
- > Decentralisering en privatisering
  - “Nederland is af”
  - Sturingscapaciteit landbouw afgebouwd (PBL 2018)
- > **Herontdekking** van de overheid?

Systemen van water en bodem onder druk

Overschrijding stikstofdepositie in natuurgebieden 2018

- Kwaliteit matig: risico's voor een aantal vegetatietypen
- Kwaliteit slecht: risico's voor alle vegetatietypen

Bodemdaling 2016 – 2050 (cm)

- 3 – 20
- Meer dan 20

Gemiddelde laagste grondwaterstand 2018 – 2050

- Sterke daling (meer dan 25 cm)
- Enige daling (10 – 25 cm)

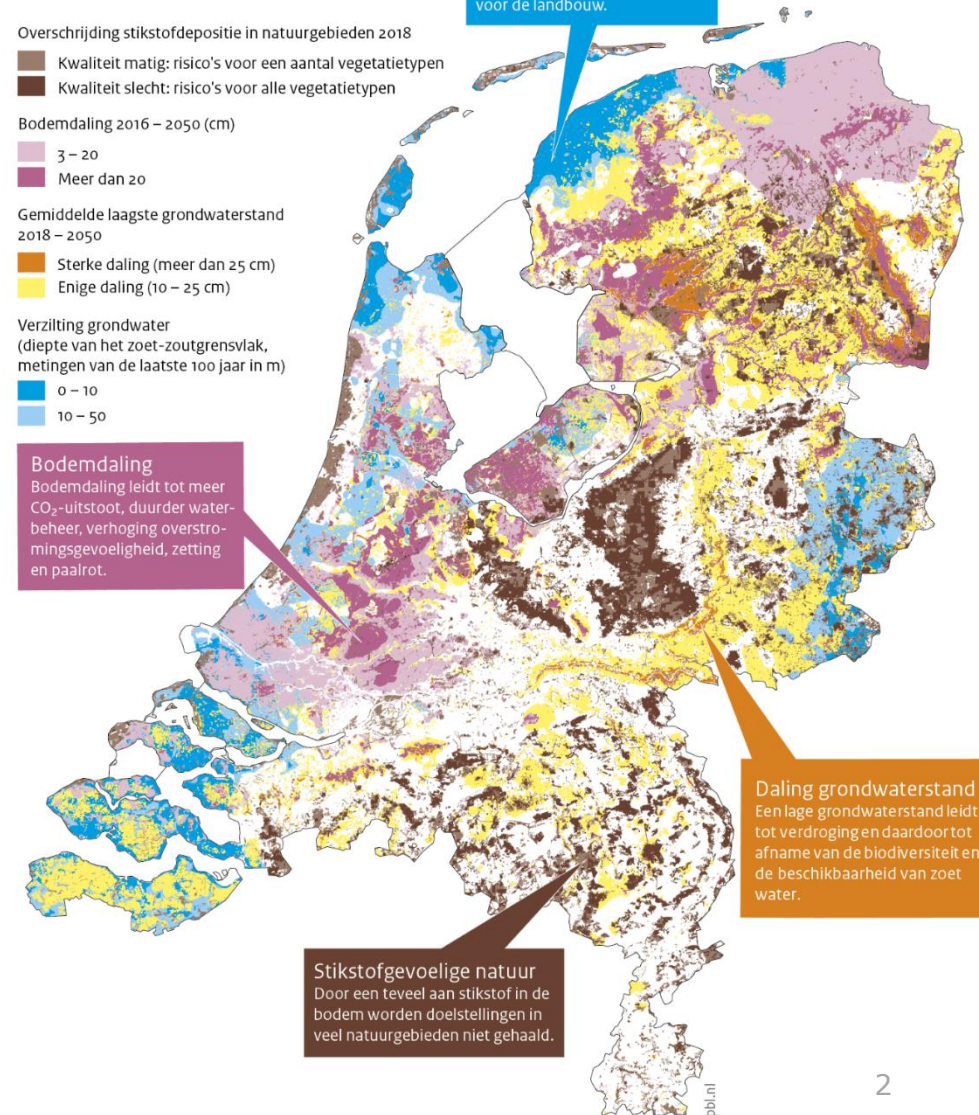
Verziltig grondwater (diepte van het zoet-zoutgrensvlak, metingen van de laatste 100 jaar in m)

- 0 – 10
- 10 – 50

Bodemdaling

Bodemdaling leidt tot meer CO₂-uitstoot, duurder waterbeheer, verhoging overstromingsgevoeligheid, zetting en paalrot.

Verziltig grondwater
Verziltig beperkt mogelijkheden voor de landbouw.

Nieuwe sturingsambities, nieuwe turbulentie

- › Uitspraak Raad van State 2019
- › Aanpak stikstof (€ 6 miljard)
- › Commissie Remkes; 'Stikstofwet'
- › Nationaal Programma Landelijk Gebied
- › Boerenprotesten
- › Aanpak Piekbelasters
- › Nederland verliest uitzondering ('derogatie') Nitraatrichtlijn

“Binnen een jaar gericht beëindigen van de emissies van 500 tot 600 piekbelasters.”

Johan Remkes bij aanbieding van
'Wat wel kan' 5 oktober 2022

Nieuwe sturingsambities, nieuwe turbulentie

- > NPLG en Transitiefonds stoppen...
- > Provincies zoeken eigen koers
- > Rechtszaken → Ministeriële Commissie

- > **Jetten**: 20 miljard investeringsfonds
- > 'Taskforce' landbouw, natuur, stikstof

©Tweede Kamer der Staten-Generaal

Nieuwe sturingsambities, nieuwe turbulentie

© Jeroen van der Meyde Rijksbeeldbank

„Het stelselmatig verwaarlozen van de **uitvoering** van wetgeving en beleid [...] leidt tot rampen.”

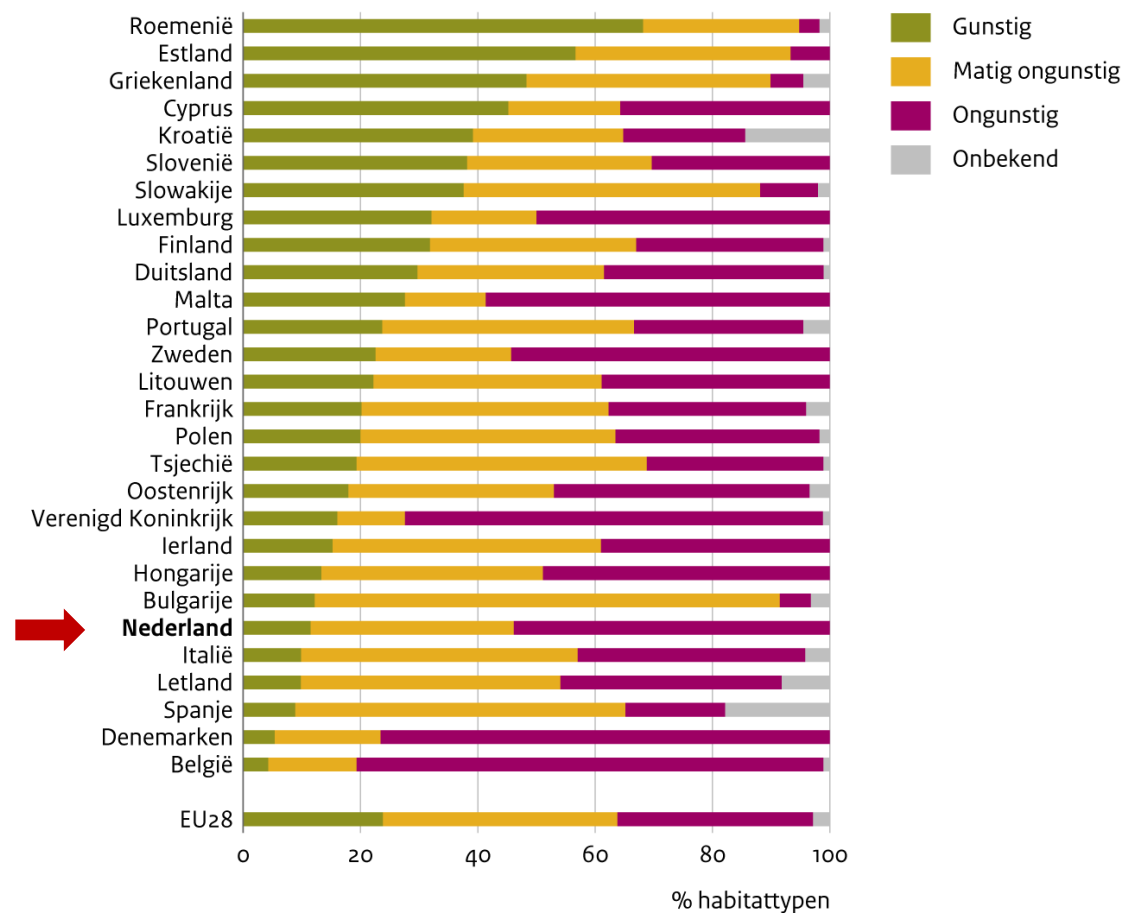
Geloofwaardigheid van de overheid komt niet terug zolang de politiek “uitvoerende diensten eigenlijk als **machines** blijven beschouwen die naar believen aan en uit kunnen worden gezet en na elk incident sneller moeten draaien”

Herman Tjeenk Willink in Tweede Kamer 12 mei 2021

Stikstofcrisis (I): natuur en vergunningen

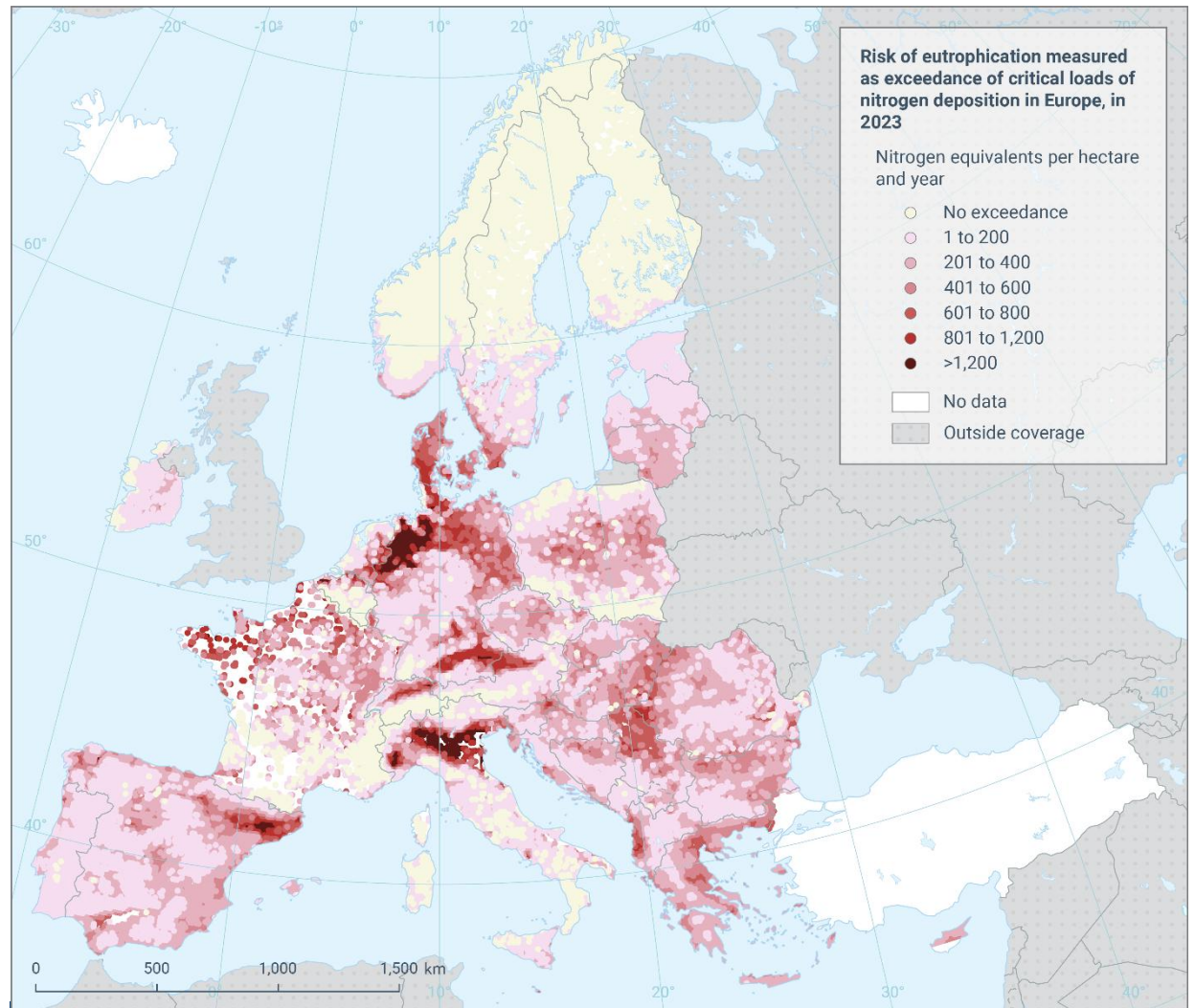
- > Europeesbreed probleem
- > 10% habitats gunstige staat
- > Drukfactoren (drukke delta)

Staat van instandhouding van habitattypen in EU28, 2013 – 2018

Stikstofcrisis (I): natuur en vergunningen

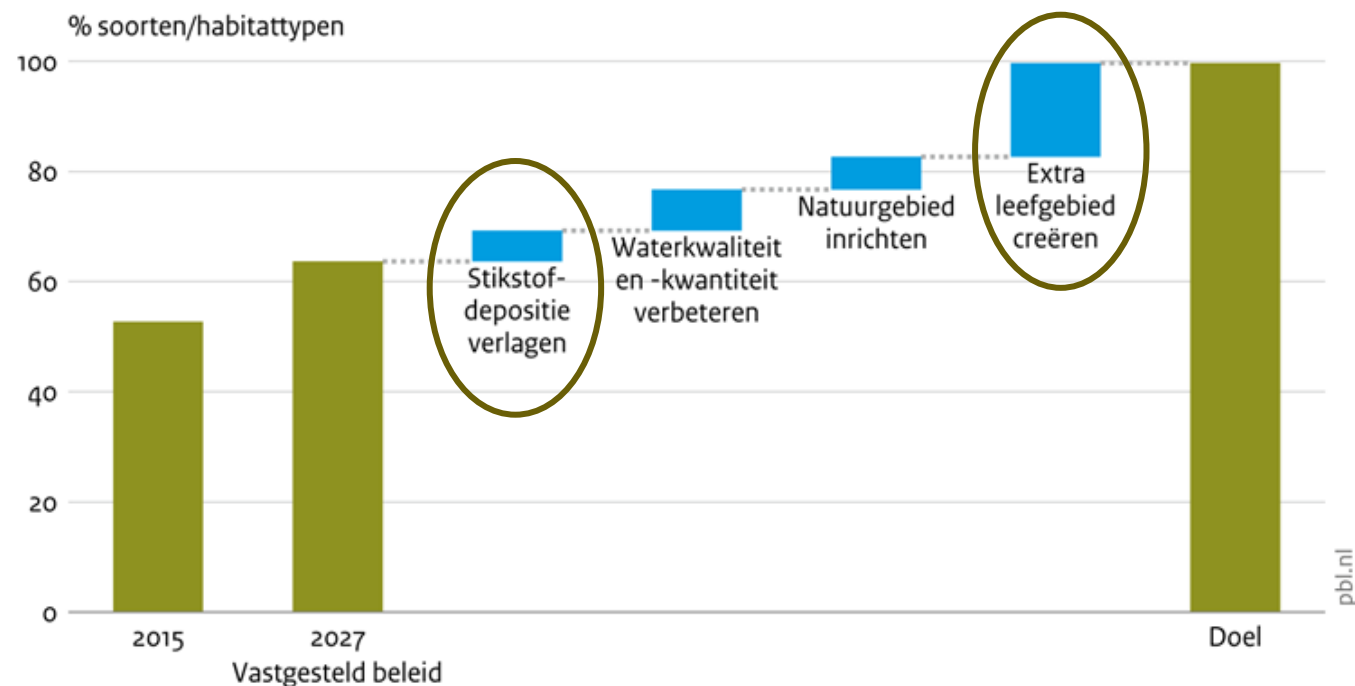
- > Europeesbreed probleem
- > 10% habitats gunstige staat
- > Drukfactoren (drukke delta)
- > Overschrijding KDW is **risico** op verslechtering
- > ‘Vergunningencrisis’

Stikstofcrisis (I): natuur en vergunningen

- > Europeesbreed probleem
- > 10% habitats gunstige staat
- > Drukfactoren (drukke delta)
- > Overschrijding KDW is **risico** op verslechtering
- > ‘Vergunningencrisis’
- > Stikstofdepositie onderdeel
- > Vraagt een langjarig traject met **ruimtelijke strategie**

Gemodelleerde bijdrage van maatregelen voor verbeteren condities voor gunstige staat van instandhouding

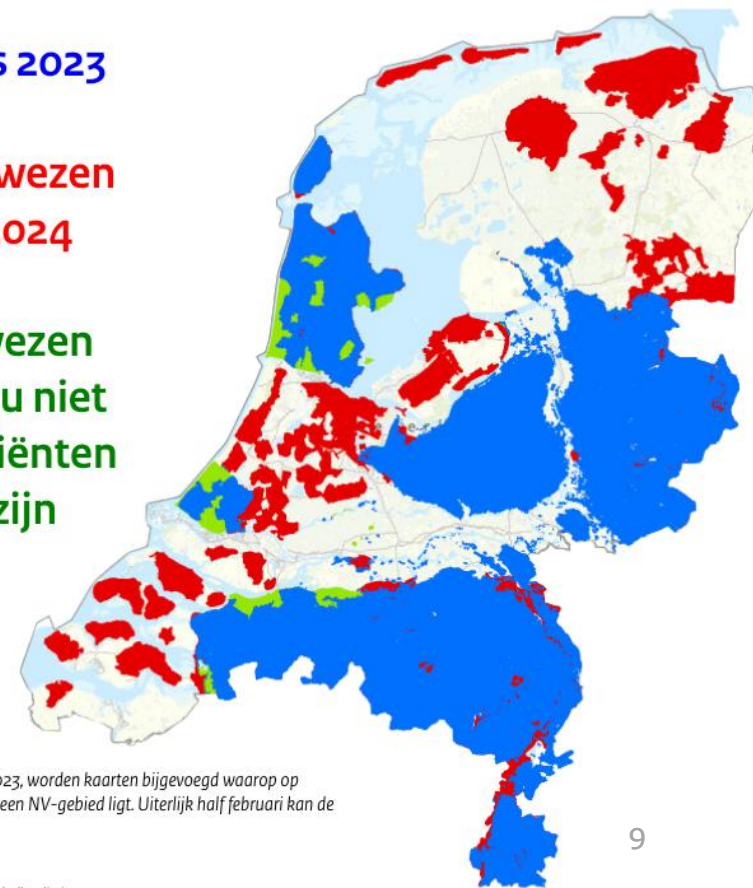

Stikstofcrisis (II): mest en waterkwaliteit

- > Derogatiebeschikking EC (2022)
- > Wijziging Meststoffenwet (nov 2024)

Nutriënten verontreinigde gebieden Nederland per 2024

- **Aangewezen gebieden sinds 2023**
- **Nieuwe aangewezen gebieden per 2024**
- **Eerder aangewezen gebieden die nu niet meer met nutriënten verontreinigd zijn**

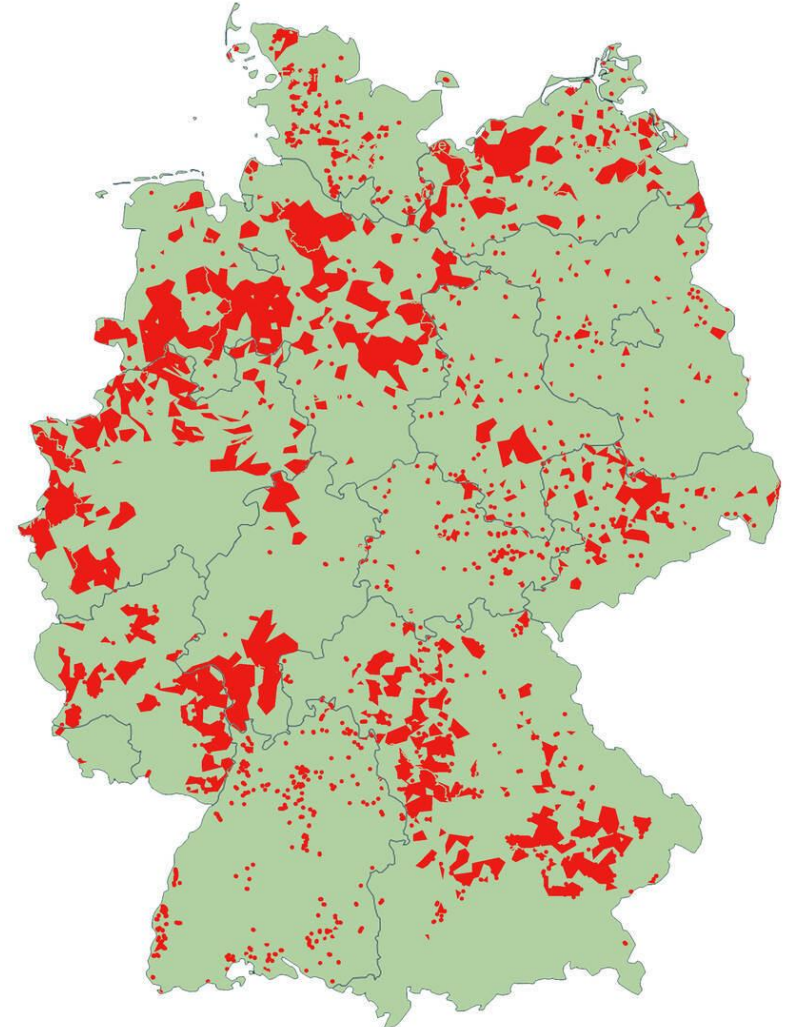

Bij de nog te publiceren regeling in december 2023, worden kaarten bijgevoegd waarop op perceelsniveau te zien is of betreffend perceel in een NV-gebied ligt. Uiterlijk half februari kan de boer dit ook raadplegen op [Mijnpercelen.nl](https://mijnpercelen.nl).

Stikstofcrisis (II): mest en waterkwaliteit

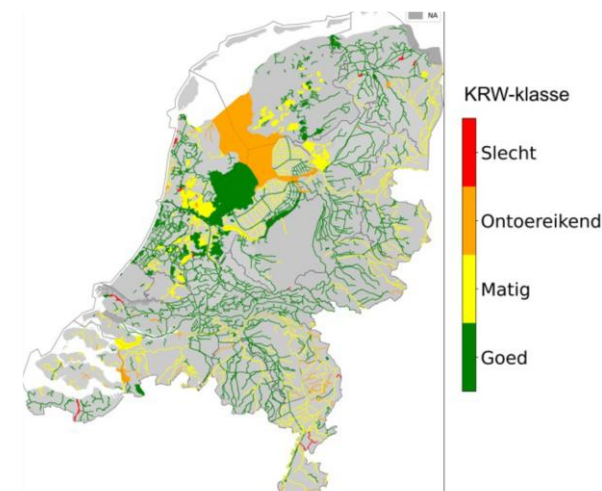
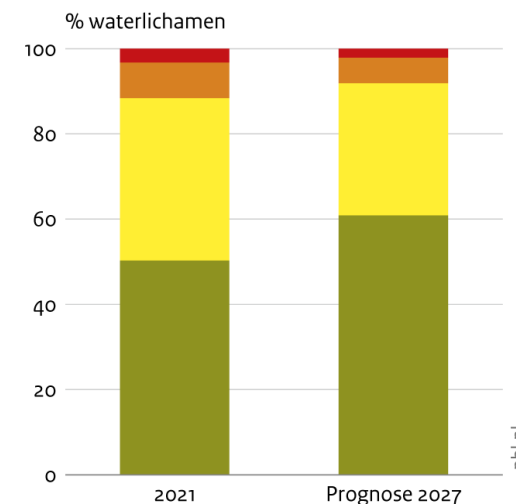
- > Derogatiebeschikking EC (2022)
- > Wijziging Meststoffenwet (nov 2024)
- > Druk mestmarkt zal nog oplopen!

Stikstofcrisis (II): mest en waterkwaliteit

- > Derogatiebeschikking EC (2022)
- > Wijziging Meststoffenwet (nov 2024)
- > Druk mestmarkt zal nog oplopen!
- > Forse stap voor schoner water...
- > ... maar blijven knelpunten over
- > Verdere differentiëring mestregels?
- > Integrale **ruimtelijk aanpak** biedt meer perspectief

Beoordeling waterkwaliteit op basis van stikstofconcentratie

Doel en aanpak

- > **Politieke** keuzeruimte opspannen
- > **Twee scenario's** (+ referentie)
- > **Europese doelen**
  - Natuur: Vogel- en Habitatrictlijn
  - Klimaat: Europese Klimaatwet
    - (netto) klimaatneutraal
  - Water: Kaderrichtlijn Water

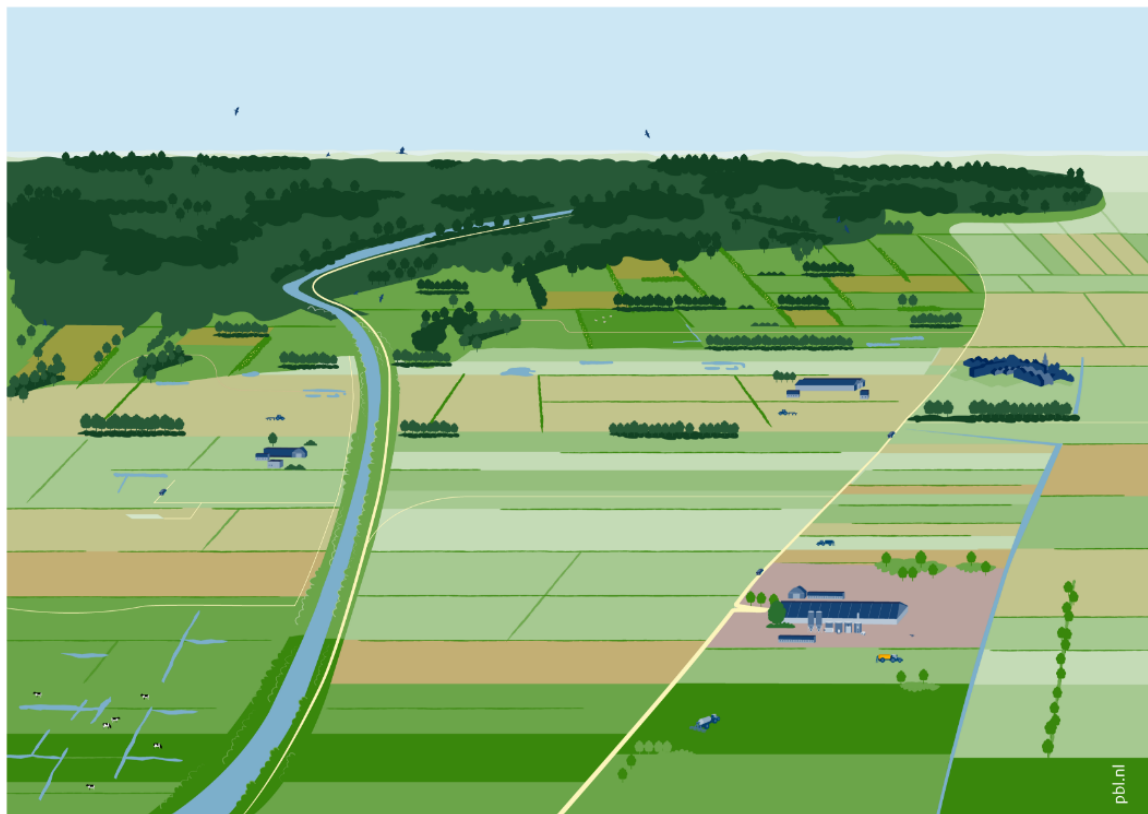
LANDBOUW- EN NATUURVERKENNING

Op zoek naar een nieuwe balans
tussen landbouw en natuur in 2050

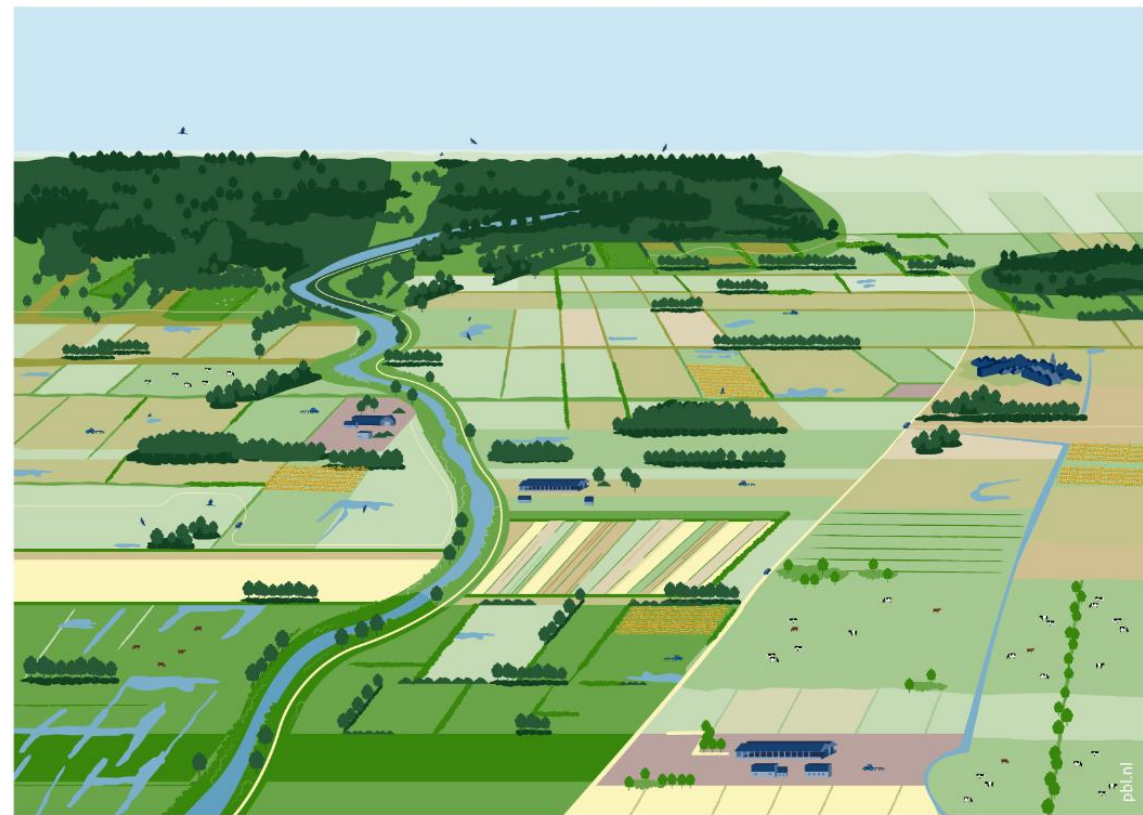
Impressie van intensief-technologisch scenario in 2050, in vogelvlucht

Bron: PBL, DPI

- › Technologie en ruimtelijke optimalisatie
- › Zo veel mogelijk behoud landbouwproductie

Impressie van natuurinclusief scenario in 2050, in vogelvlucht

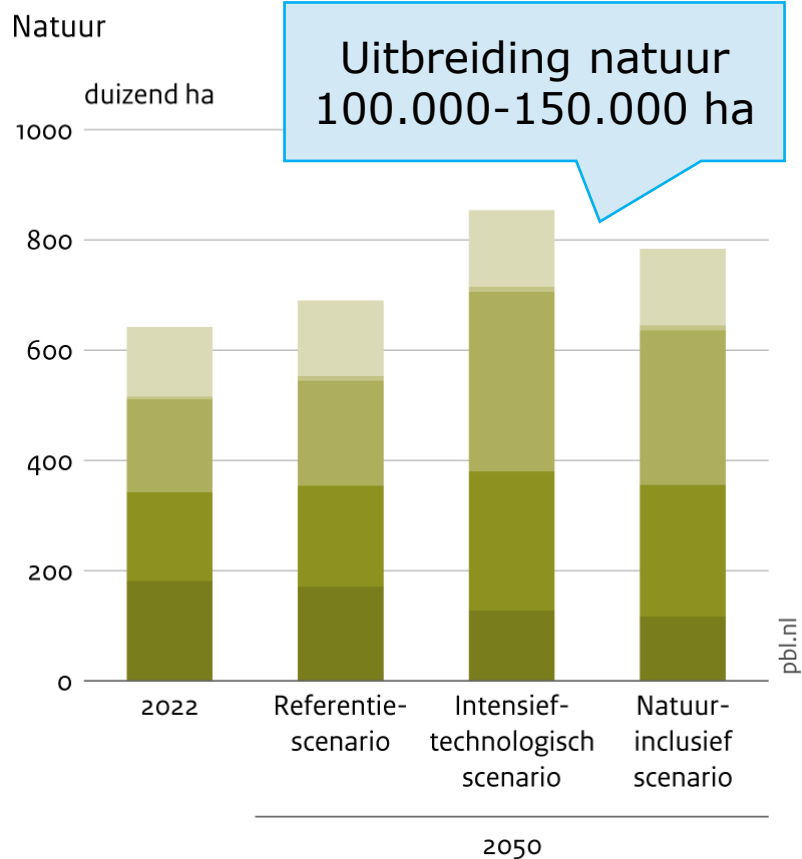
Bron: PBL, DPI

- › ‘Natuurinclusieve’ oplossingen en verweving
- › Accepteren teruglopende landbouwproductie

Zonder **landgebruiksverandering** is doelbereik natuur, water en klimaat niet mogelijk

Landgebruik van natuur en landbouw in scenario's

Bestemming natuur

- Voedselrijke en vogelgraslanden
- Kruiden- en faunarijke akker
- Open natuur
- Bos
- Bos met productie

Waar staan we voor?

> Bereiken doelen is opgave van **historische omvang**

> **Trendbreuken**

> Uitgaven landschap

> Overgangsgebieden

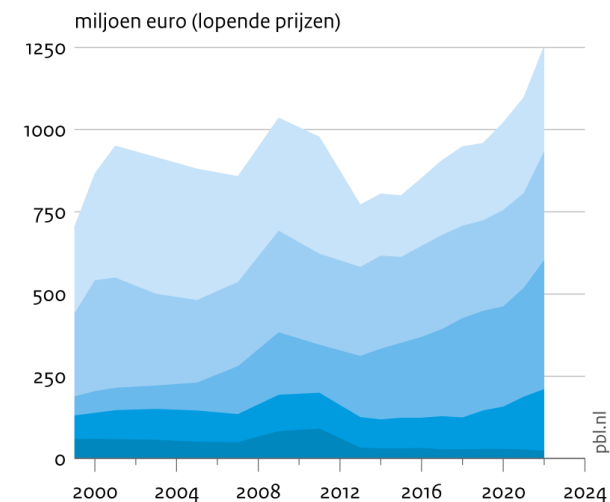
> Efficiëntie landbouw

> Betalen groene diensten

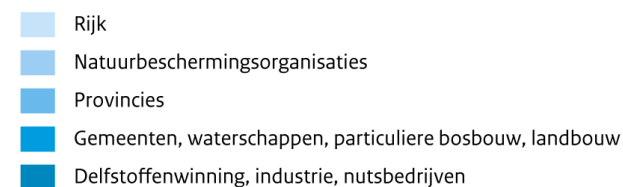
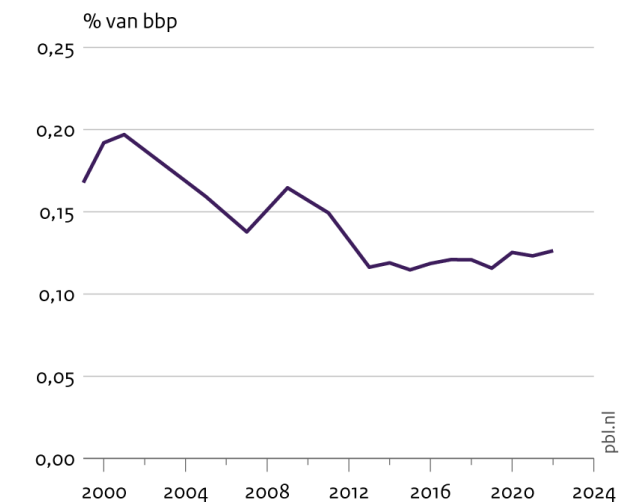
> Maatschappelijke acceptatie

Netto kosten natuur- en landschapsbeheer

Absoluut

Relatief ten opzichte van bruto binnenlands product

Waar staan we voor?

- › Bereiken doelen is opgave van **historische omvang**
- › **Coalitieakkoord Jetten**
  - › €10 mld voor 'extensivering'
  - › Vóór zomer 2026: afspraken met provincies over 'zonering'
- › **Sturingscapaciteit** afgebouwd

© Jeroen van der Meyde Rijksbeeldbank

Hoe kan die machinerie weer gaan draaien?

1. Opbouw actiever grondbeleid

› Instrumenten beschikbaar...

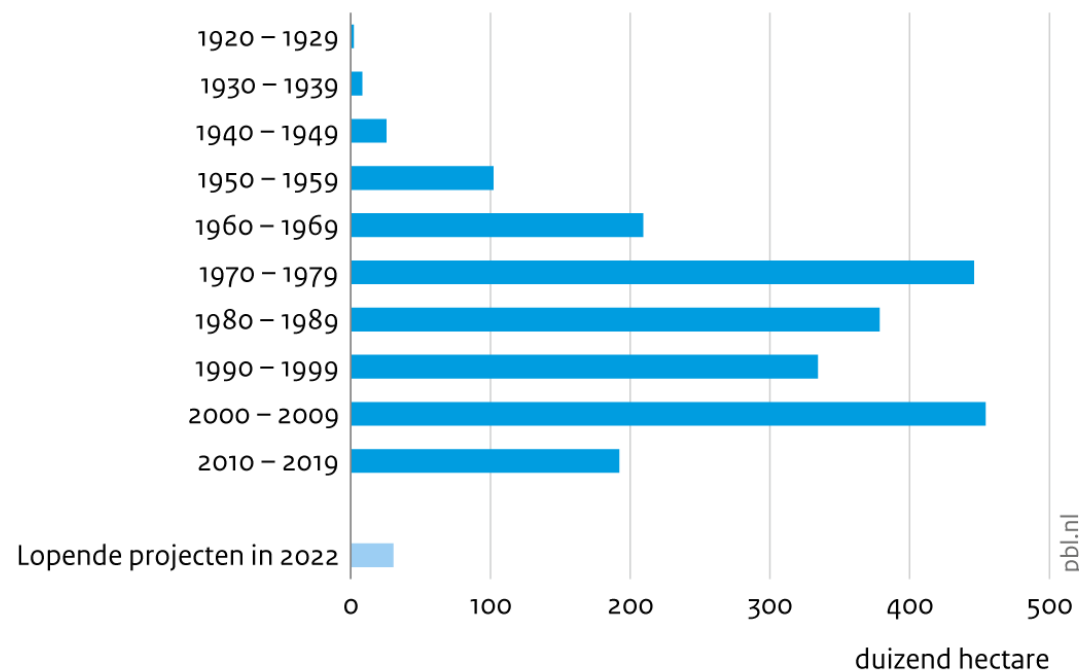

1. Opbouw actiever grondbeleid

- > Instrumenten beschikbaar...
- > **Machinerie** draait langzaam

Oppervlakte plangebied van voltooide landinrichtingsprojecten per decennium

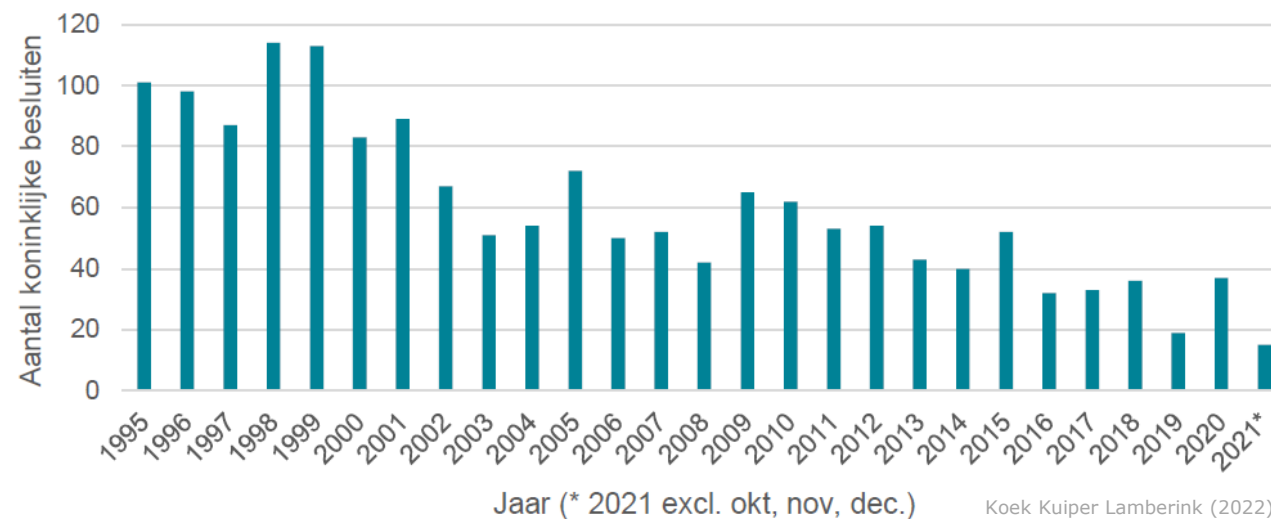

Bron: Dienst Landelijk Gebied, Kadaster

1. Opbouw actiever grondbeleid

- › Instrumenten beschikbaar...
- › **Machinerie** draait langzaam

- › **Investeren** in
  - Capaciteit en expertise
  - Ruil- en schuifgrond
  - Uitvoeringsorganisatie

Aantal Koninklijke Besluiten tot onteigening per jaar

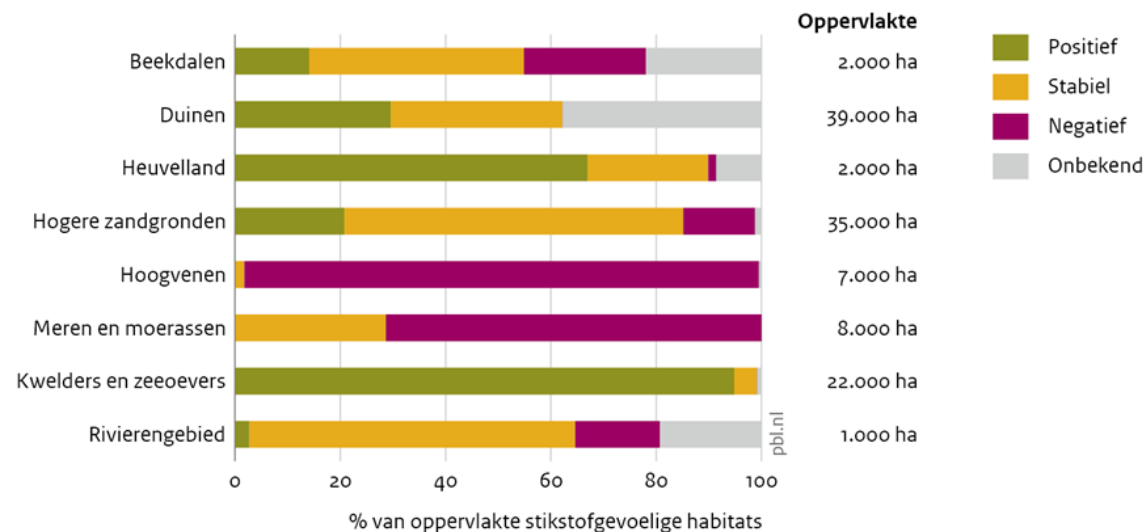

2. Prioritering en fasering: niet alles kan *tegelijk*

- > Omwille budget én uitvoeringsopgave
- > **Prioriteringsstrategie** en systeem voor selectie en financiering
- > Veenweide, overgangsgebieden, beekdalen, grondwater
- > Stap in **Coalitieakkoord**; sommige provincies

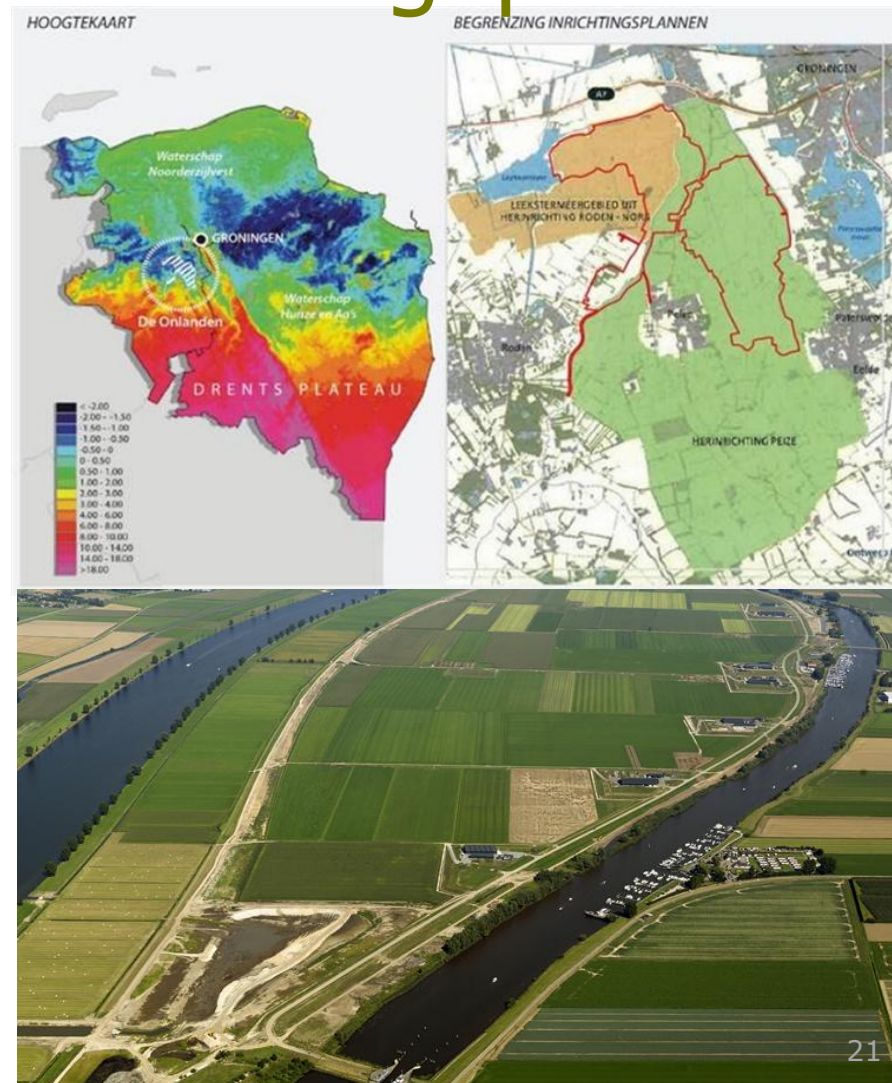
Trend van landelijke staat van instandhouding, 2013 – 2018

Bron: Ministerie van LNV; bewerking PBL

3. Uitvoeringskracht vraagt uitvoeringspracht

- › **Herverkaveling**: stroperig imago
- › 'Gebiedsprocessen', weinig planvorming en doorlopen RO-spoor
- › Ruimtelijke plannen = grondslag om instrumenten in te zetten
- › Maak successen zichtbaar (**brandstof**)

4. Ontwikkeling ondersteunende instrumenten

- > **Instrumenten** extensivering grondgebruik
- > Ambitie vergt ongekend tempo van **opschaling!**
- > Eenzijdig stikstof: risico *stranded assets*
- > Vastgoed: rood-voor-rood *nieuwe stijl?*

Categorie 3: Extensivering in en rond stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden

INSPIRATIE- EN INFORMATIEGIDS
NATUUR & ONDERNEMEN
ONDERNEMEND NATUURNETWERK IN BRABANT:
KANSEN, AANPAK EN VOORBEELDEN

DOE MEE!

Provincie Noord-Brabant

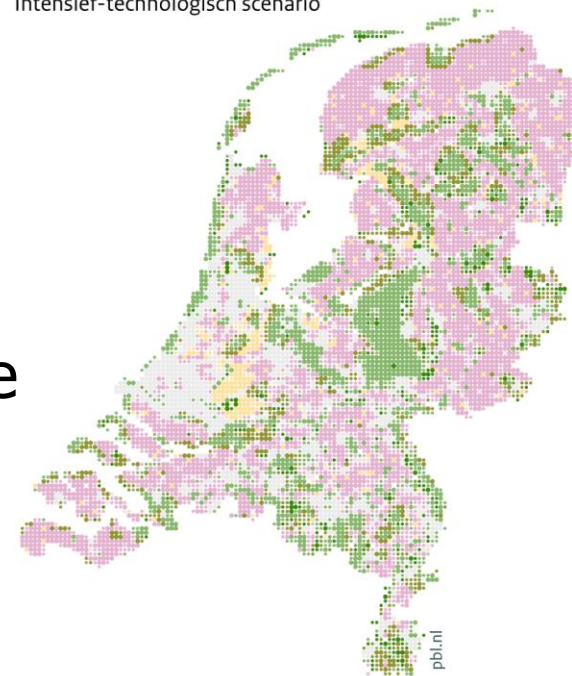
Beleidsregel Grond voor Extensivering in kort bestek

Conclusies

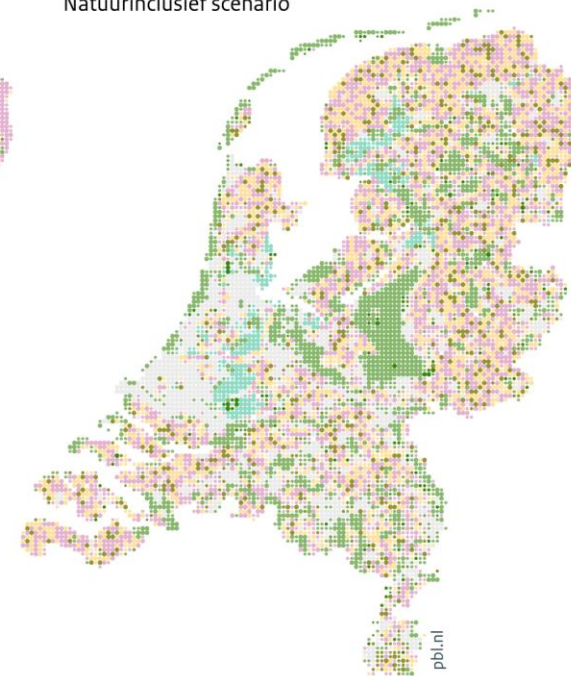
- > Bereiken van doelen is mogelijk
- > Leiden tot **ander Nederland**
- > Opgave van **historische omvang**
- > **4 voorwaarden** draaiende machine
  - *Actiever grondbeleid*
  - *Prioritering en fasering*
  - *Gedragen ruimtelijke plannen*
  - *Ondersteunende instrumenten*

Impressie van ruimtelijke patronen in scenario's

Intensief-technologisch scenario

Natuurinclusief scenario

Landbouw

- Intensieve landbouw
- Extensieve landbouw
- Zeer extensieve landbouw
- Zeer extensieve landbouw, sterk vernatte veenweide

Natuur

- Bestaande natuur
- Nieuwe natuur

- Bebouwd gebied

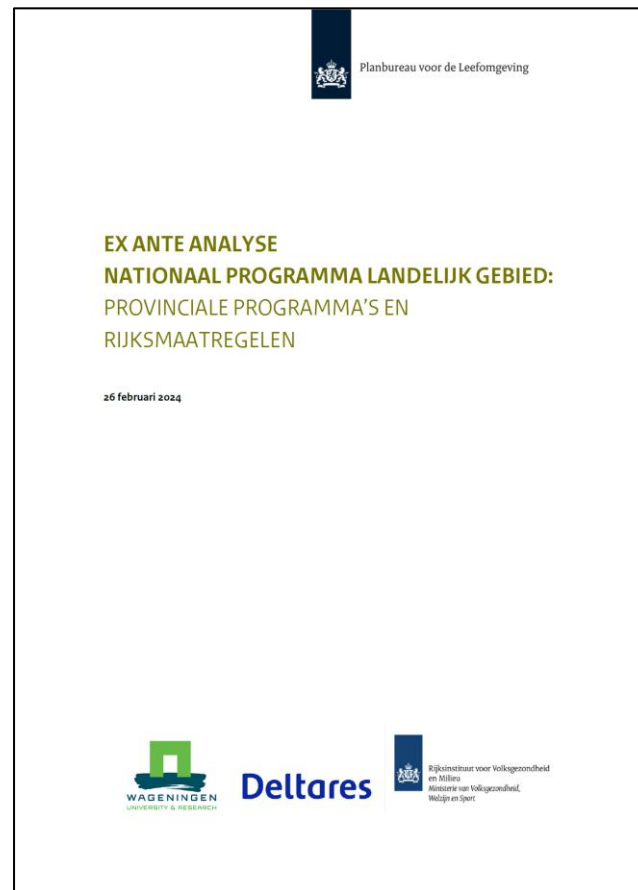
Bron: PBL

Verder lezen?

*Landbouw- en Natuurverkenning
2050 ([link](#))*

*Ex ante analyse Nationaal
Programma Landelijk Gebied ([link](#))*

*Naar een wenkend perspectief voor
de Nederlandse landbouw ([link](#))*